

Gümüşhane Kadim Yayla Kültürü ve Kadırga

S.Vedat Karaarslan – Arkeolog- Elektronik Mühendisi (MSc)

Coğrafik olarak birincisi güneyindeki Kelkit Vadisi boyunca Yeşilırmak'a katılarak Çarşamba'dan Karadeniz'e dökülen **Kelkit Çayı**, ikincisi Vauk Dağı'ndan başlayarak Harşit Vadisi boyunca Gümüşhane-Torul-Kürtün üzerinden Tirebolu'da Karadeniz'e dökülen **Harşit Çayı** havzaları ile kuzeyinde bulunan **Zigana Dağı** üzerinden Karadeniz kıyılarına ulaşan bir birçok tarihsel olaya tanıklık etmiş olan **Gümüşhane**, her üç yön üzerindeki yerleşimleri ile Anadolu coğrafyasının Türkleşmesinde çok önemli tarihsel roller oynamıştır.

Kaşgarlı Mahmud, Oğuz Kağan'ın oğlu Gökhan'ın soyundan geldiğini bildirdiği **Çepniler** Anadolu'ya gelen ilk Türkmen grupları içinde Harşit Vadisi'ne yerleşerek '**düşmanla savaşıyan cesur, mert, yiğit kişiler**' olarak tanımlanmıştı. Kastilya elçisi Ruy De Gonzales Clavijo, 1402 yılında Yıldırım Bayezid'a karşı Ankara Savaşı'nı kazanan Timur'un 1404 yılında Avrupa prensliklerine saldırmaması için Tebriz'e elçi olarak görüşmek üzere Zigana Dağı üzerinden geldiği **Gümüşhane**'nin **Kelkit** ilçesi **Alansa (Gümüştöze)** köyü, Orta Asya'dan göç eden Türkmen obalarının merkezi konumdaydı.

KADIRGA YAYLASI

Önceki hanedanı Azerbaycanlı bir Türkmen aileye mensup olan ilk başkenti **Niksar (Tokat)** sonraki **Sivas** olan **Danişmendler** (1080-1178) sonra güney uç sınırı Gümüşhane'nin **Kürtün** ilçesi olan **Hacı Emiroğulları** (1301) olarak kurulan beyliklerin asli unsuru olan Oğuzların '**çepni**' boyu, Trabzon'un fetih tarihi olan 1461 tarihinden yaklaşık 400 sene önce Harşit Vadisi'den Giresun'un Tirebolu ilçesine kadar yerleşmiş ve Trabzon'un 1461 yılında fethinde önemli roller üstlenmişlerdi. [F.Sümer] Trabzon saray tarihçisi Panaret, Komnenos hanedanından III. Aleksios Komnenos'un 1355 tarihinde **Şiran**'a kadar geldiğini ancak geriye dönerken günümüzde **Yalınkavak** olarak bilinen **Soroyna Köyü**'ndeki (**Torul**) kaleyi geçtikten sonra Harşit Vadisi'ndeki Türkmen Çepnilerin saldırması üzerine güçlükle Trabzon'a kadar ulaşmış olduğunu yazmıştı.

Ünlü tarihçiler Winfield ve Bryer, Karadeniz'in Ortaçağ'da Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası adlı eserinde Özkürtün beldesi sınırları içinde bulunan **Süme Kalesi** bölgesinin kontrolü altındaki **Kadırga, Erikbeli, Kazıkbeli** gibi Türkmen Çepni yaylaklarının gerek Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'un 1461 yılındaki fethinde gerekse 1456 yılında Şeyh Cüneyd'in Mesochaldia (Gümüşhane) üzerinden şehri muhasarası sırasında kullanıldığını yazmıştı. Her iki seferin de Haziran-Temmuz aylarına gelmesi bölgedeki Türkmen yerleşimcilerinin günümüze kadar gelen 'yaylak' geleneğinin tarihlerinin neden '**yay**' yani '**yaz**' ayları ortalarında başladığını teyit eder niteliktedir. [1]

Kotan Ayı ya da **Orak Ayı** ve Orta Asya Türkmenlerinin ise **Gorkut Ayı** olarak adlandırdıkları Yay (yaz) aylarının başında Temmuz ayı hayatlarının olağan akışı içinde '**yaylag**' lara çıkarak '**hıcık**' veya '**kelif**' adını verdikleri taş evlerde oturarak hayvanlarını yaymak bütün Türkmen coğrafyasında olduğu gibi Karadeniz'deki Oğuz boyu Çepni Türkmenlerinin de hayatlarının olağan akışı içinde sayılırdı. **Kotan (saban, pulluk) ve Orak (toprağı eşmek, kesmek) aynı anlamlara gelen eski Türkçe kelimelerdi.**

YAYLAYA GİDİŞ [31]

İşgınlar [2] çıkalı bir ya da iki ay geçmişti. Günlerce evlerinin bacalarında Güneşin altında herle [3] yayılı bezlerinden pestillerini daha yeni ayırmışlardı. Üçgen şeklinde kesilerek içeriye kıvrılmış pestil parçalarını tenekelerin köşelerine denk gelecek şekilde yerleştirerek kışa hazırlıklarını daha yeni bitirmişlerdi.

Dutlarından artakalanlarından çemiç adını verdikleri dut kurusu yapmışlardı. Bu sıralar ayam kâh emzikleme [4] kâh keçedelenli [5] geçiyordu. Duvarları badatiye [6] hartama bacalı evlere bitişik peğlerinin hemen yanındaki ahbun (gübre) kokulu ahırlarının behnilerinde [7] yemlenmekte olan malları, toplandıkları evlerinin boyuna kadar ulaşan galahların (huşgi) [8] da olduğu etrafı ağlevi [9] ile çevrili eyrek [10] meydanında adeta '**yaylag**' kokusunu almış gibi bekliyorlardı. Hatıllarla çevrili eyrekdeki düğeler, nahırlar (davar) [11] halinde yaylağa segürtmek (becit) [12] üzere gınıhlanıyor (arzulamak) ve çeldigeleniyorlardı. [13] Yaylag otlarının ve havasının güzelliğini bilen cıngıl [14] ve gırçıllarla da bezenmiş bu hayvanların yanı başında eşyaları Kadırğa'ya taşıyacak korilerin [15] eşlik ettiği fortikler [16], kurikler [17] de gölüklerinin [18] yanında cırımlarla [19] bezenmiş cıbıhları [20] ile renk cümbüşü içindeki gırçıllı [21] azametleri ile göz kamaştırıyorlardı. Cılbağalarla [22] hayvanların seslerinin karıştığı bu cığıla [23] **eskiden Süme'nin bir mahallesi olan Kadırğa'ya giden Oğuz boyu Türkmenlerinin Çepni yelekli fertleri, 1300 lü yıllardan bu yana kuşaktan kuşağa aktardıkları hoş bir geleneği çevre illerden gelen obalar ile birlikte asırlardan bu yana yaşıyorlardı.**

Her Orak Ayı'nın başında boyunlarına taktıkları gablara (mangur) [24] bağlı iplerle gırçıllı hayvanlarını çekerek yukarılara tırmanmak '**otçu obalarının**' kaderiydi sanki. Düz yer anlamına da gelen toplanmak, bir araya gelmek, konar-göçer göçebe anlamına da gelen Türkmen '**obası**' idiler onlar.

En çok bilinenleri Torul, Kürtün, Özkürtün, Şahmelik – Davunlu Obası, Eskala (Ağasar-Şalpazarı), Oğuz (Beşikdüzü) – Ören (Eynesil), Aktaş-Kasımağzı, Tonya otçu obalarıydı adları...

Önlerinde kemencecinin nameleri altındaki ayaklarında çapula başlarında serpuşlu otçular, nahırlar o koca Zigana Dağı'nın zirvesindeki Kadırğa'ya tırmanmışlardı.

Henüz açan vargel çiçeklerinin renk cümbüşünün üzerinde türküler söyleyerek uçmakta olan kumru benzeri bitevür [25] dirvana (üveyik, streptopelia turtur, kaplumbağa güvercini) kuşlarının güçlü kanatlarının çıkardığı 'turrgr, turrgr' sesleri ve bağrıışları bir türkü gibi bütün yaylayı kaplayan nidalarından Kadırğa'ya yaklaşmakta olduklarını anlarlardı. Dirvana kuşunun sesini eşittiklerinde anlarlardı ki ahacana [26] Kadırğa oradaydı artık.

DİRVANA (ÜVEYİK)

Kışlaklardan yaylaglara gitme zamanını bildiren **vargel çiçekleri** ve bir diğer adı da **üveyik** olan **dirvana** kuşları obalar için Kadırğa'nın müjdecileri olarak bilinirdi. İlk görenin talihinin iyi olacağına delalet eden Dirvana kuşları Kadırğa'ya uçarken adeta türkü söylerlerdi. Kadırğa'nın hemen güneyindeki faunası ile ünlü **Özkürtün Beldesi**'ndeki '**saklı cennet**' **Örümcek Ormanları** florasını yuva edinen dirvana kuşları sanki obaları karşılamak üzere ilâhi olarak kendilerine bahşedilen bir görevleri varmış gibi aynı aylara tesadüf eden üreme dönemini geçirmek üzere Otçu Obalarından önce Kadırğa'ya uçarak adeta tırmanırlardı.

Kadırğa Yaylası sanki herkes için ulaşmak için tırmanmak, tırmanma da yüzyıllar öncesinde Zigana Dağı'nın kuzeyine ulaşmak için Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı Ordusu'na asker veren Karadeniz Türkmenlerinin günümüze taşınan en büyük kültürel zenginliği olmuştu.

Gırçillı nahırları önlerinde Kadırğa'ya tırmanmak onların asırlardır yaptıkları bir gelenek haline gelmişti.

Şimdi vardıkları Kadırğa'da oynandığı yerde ot bitmez denilen deli horon zamanıydı. Doğu Karadeniz bölgesine has üçayak, dizden kırma, Sıksara,

Mavrangel (Çamlıköy), Düz Horon, Sarıkız, Mektepli, Dik Horon, Hey Mustafa, Cemo, Lazutlar, Beş Ayak ve Bıçak gibi en bilinen Karadeniz horonları oynanırdı illerden gelen obalar tarafından Kadırğa'da..

Avara [27] aylarına kadar otlaklarında minziler, eksimekler [28], yağ ile dolmuş külekler, kavanalar [29] ve tuluk, yayık, habart [30] seslerinin birbirine karıştığı geceleri yıldızların dağlarına değdiği, gündüzleri ise tepeleri dumanlı dağların sahibi **Kadırğa Yaylağı** için Orak (Kotan) ayı gelmişti artık.

ARKEOTEKNO

- [1] <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/876537>
- [2] Ağaçların gövdesinden çıkan filiz.
- [3] Pestilin dut sırası ile karıştırılmış öz suyu.
- [4] Bulutların yağmur ile dolmuş hali, yağmak üzere olması hali.
- [5] Ahmak ıslatan yağmur.
- [6] İçi toprak dolu duvar, kenarları tahta hartama
- [7] Ahırda ineklerin yemlerini yediği yer.
- [8] Tezek yığını
- [9] Çitle çevrilmiş açık havada hayvanların toplandığı yer.
- [10] Hayvanların toplandığı yer.
- [11] Sürü
- [12] Hemen
- [13] Huysuz
- [14] Süslü, Çan ya da zillerle süslenmiş.
- [15] At yavrusu, tay
- [16] Eşek yavrusu
- [17] Eşek yavrusu
- [18] Eşek
- [19] Süslü şerit
- [20] Yeni ve süslü giysi
- [21] Gösterişli, Püsküllü
- [22] Yaramaz, afacan
- [23] Rahatsız edici bağırtı
- [24] Büyükbaş hayvanları bağlamak için boyunlarına geçirilen halka.
- [25] Acayip, bir hoş, değişik
- [26] İşte
- [27] Eylül ayı, boş işsiz, Kasım ayına kadar geçen süre olarak da alınabilir.
- [28] Çökelek, peynir
- [29] Yağ kabı
- [30] Sütü yayıkla yaymak.
- [31] <https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/dogu-karadenizde-yaylalar-senleniyor/4>
- [32] <https://gezimanya.com/gumushane/gumushane-festivaller>
- [33] <https://karadeniz.gov.tr/yerel-sozluk-3/#nesne0>

KAYNAK LİNK:

https://www.arkedotekno.com/pg_585_gumushane-kadim-yayla-kulturu-ve-kadirga